

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1288408/1

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב שלמה שפירא, הרב ציון לודאילוז, הרב דניאל אדרי

המערערת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד צבי זינגר)

נגד

המשיב: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד רמי ביאזי)

הנדון: בטלות הסכם גירושין שנערך כשאחד הצדדים מוטעה לגבי היקף הזכויות הרכושיות

פסק דין

לפנינו ערעור על פסק דינו של בית הדין האזורי הרבני האזורי בפתח תקווה שניתן ביום כ"ד באלול התש"ף (13.9.2020) ואשר נתן תוקף להסכם הגירושין שנערך בין הצדדים ביום כ"א באלול התש"ף (10.9.2020):

א. הצדדים יתגרשו זה מזה בגט פיטורין כהסכמתם. ביצוע הגט יהיה לאחר הודעתם על הפרדת המגורים בעזיבת הבעל את דירת הצדדים.

ב. בית הדין מאשר את הסכם הגירושין מיום כ"א באלול התש"ף (10.9.2020) המכיל שני עמודים ועשרים ושישה סעיפים, המצורף לתיק, ובית הדין נותן לו תוקף של פסק דין.

ג. מעבר לאמור אין לצדדים תביעות נוספות זה על זה לרבות מחילת האשה על הכתובה.

ד. פסק דין זה ניתן בדיין יחיד בהסכמת הצדדים לפי תקנות הדיינים, התש"ן – 1990, סעיף 1(1)(ב).

כמו כן הוגש ערעור על החלטת בית הדין האזורי מיום כ"ז בתשרי התשפ"א (15.10.2020) לדחות את בקשת המערערת שלא לאשר את הסכם הגירושין: "בית הדין דוחה את בקשת האישה ועליה להישמע להסכם ולהתייצב לסידור הגט כפי שנקבע."

רקע

הצדדים נישאו בתאריך כ"ט בניסן התשנ"ט (15.4.99), נשואים כעשרים ואחת שנה. לצדדים שני ילדים: בן בגיר, חייל, ובת כבת ששעשרה.

לדיון שנערך בבית הדין האזורי בתאריך יום חמישי כ"א באלול התש"ף (10.9.2020) בעניין תביעת הגירושין והרכוש שהגיש המשיב הופיעו הצדדים ובאי כוחם. טרם הדיון בתביעה, ניהל בית הדין משאזומתן וגישור מחוץ לפרוטוקול בין הצדדים, משאזומתן שנערך שעות מספר ושבסיומו הגיעו הצדדים להסכם גירושין כולל. בית הדין האזורי עבר עם הצדדים על ההסכם, ואף 'קיבל קניין' כדין על ההסכם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

המעייין בהסכם יווכח שאכן הצדדים ובאי כוחם עברו על ההסכם קודם חתימתם שכן נעשו תיקונים והצדדים אף הוסיפו בחתימתם את ההסכמה להרחבת חיוב מזונות הבת לחמש מאות ש"ח אף בתקופת השירות בצה"ל.

בתאריך כ"ד באלול התש"ף (13.9.2020) ניתנה החלטה הנותנת תוקף של פסק דין להסכם וזאת בשעה 9:29 בבוקר, שלושה ימים אחר גיבוש ההסכם. (אך על הסכם הגרושין ישנה חתימה של הדיין הנותנת לו תוקף, וייתכן שניתן לו תוקף מייד לאחר חתימת הצדדים).

עוד באותו יום, בתאריך כ"ד באלול התש"ף (13.9.2020), הגישה המערערת לבית הדין "בקשה בהולה בעניין הסכם הגירושין שנחתם ביום 10.9.2020" ובה "בקשה דחופה מבית הדין הנכבד שלא לאשר את הסכם הגרושין", לדברי המערערת:

הסכם הגירושין נחתם לאחר לחץ אדיר שהופעל על הנתבעת, הן על ידי בא כוח התובע והן על ידי בית הדין הנכבד אשר שידל את הנתבעת לא לקחת אקטואר, והחשש מהימשכות ההליכים עקב הקורונה, כאשר באת כוח הנתבעת פשוט מתרשלת ומפקירה את הנתבעת. אין מילים אחרות לתאר זאת.

שעת הגשת בקשתה של האישה אינה ידועה אך אין ספק שהוגשה מוקדם בבוקר (מאחר שניתנה החלטה לתגובת הצד השני שנחתמה כבר בשעה 11:26 בבוקר, וכידוע לאחר הגשת הבקשה נסרקה ואח"כ מועברת להרכב. כך אין ספק שהבקשה הוגשה ברגע הראשון שיכולה הייתה המערערת להגישה). ההסכם נחתם ביום חמישי (כ"א באלול – 10.9) אחרי השעה 15:00 והבקשה הוגשה ביום ראשון (כ"ד באלול – 24.9) מוקדם בבוקר. (בית הדין מציין זאת לאור סעיף 20 לחוק החוזים ראה להלן).

בית הדין העביר את בקשת האישה לתגובת הצד השני. תגובת האישה, המשיב, התקבלה בתאריך כ"ג בתשרי התשפ"א (11.10.2020), בית הדין קמא נתן החלטה מפורטת בתאריך כ"ז בתשרי התשפ"א (15.10.2020), בעניין, ומסקנתו: "בית הדין דוחה את בקשת האישה ועליה להישמע להסכם ולהתייצב לסידור הגט כפי שנקבע." למעשה החלטה זו היא מושא הערעור.

לטענת בא כוח המערערת בית הדין לא היה מוסמך לדון במותב יחיד אלא בשלושה, וההסכמה לדון בדין יחיד שאליה ציין בית הדין ציין בפסק דינו – אין ידוע מהיכן היא באה, מכיוון שההסכמה שלדברי בית הדין קמא ניתנה לא מצוינת בפרוטוקול. הסכמה שכזו אכן מקנה סמכות אך אי אפשר לקנות סמכות בקיצור דרך.

אין ספק שמשורת הדין הסכמה שכזו אמורה להירשם בפרוטוקול, וכן ראוי וצריך שייעשה לכתחילה. עם זאת מכיוון שהדיין מציין את הדברים בפסק דינו, נאמנים עלינו דבריו ואין ספק שאכן ניתנה הסכמה שכזו, אף שלא צוינה במפורש בפרוטוקול. מלבד זאת מכיוון שבסמכותו של דיין להבהיר ולהורות על תיקון פרוטוקול, להבהרה זו יש תוקף של תיקון פרוטוקול. עם זאת נעיר: מכיוון שמנהג בתי הדין לערוך דיון ראשוני בדין יחיד ובהסכמת בעלי הדין, ראוי שמכאן ולהבא הדברים יירשמו במפורש בפרוטוקול.

מלבד זאת יש לדחות את הטענה מכיוון שעל פי תקנות הדיון אישור הסכם יכול להיות נידון בדיין יחיד [אף ללא מתן הסכמה], הדברים נכונים גם עם הוא הרוח החיה בהגעה להסכם והוא המנהל את המשא ומתן.

עוד טען בא כוח המערערת:

בית הדין קמא קיבל נתונים שגויים מהמשיב. אין מחלוקת שבית הדין ניהל את המשא ומתן ביד רמה, אבל ההסכמות הן תוצאה של נתונים שאינם נכונים שנתן המשיב, ולכן בית הדין אישר את ההסכם. אילו ידע בית הדין את הנתונים הנכונים, והמשיב לא היה מטעה את בית הדין וגם

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

את המערערת, התוצאה הייתה אחרת. המשיב ציין שערך הזכויות שצבר במשך השנים המשותפות הוא כחמש מאות אלף ש"ח בזמן שהוא לפחות פי שלושה (לדברי המערערת ביררה זאת עם חבר של המשיב העובד איתו בערך אותו מספר שנים, הלה אמר לה מה שווי הזכויות). בית הדין ערך משאומתן ונתן פסק דין על סמך הנתונים שהיו בפניו הבנויים על אמירות שקריות מפורשות של המשיב.

עוד טענה שכדי שאחד מהצדדים שחתם על ההסכם יגיע מייד בהזדמנות ראשונה לבית הדין ויבקש לבטל ולא לאשר את ההסכם צריך שיקרה משהו שיהיה סיבה משכנעת. ההסכם נחתם ביום ה' אחר הצהריים, ביום שישי ושבת בית הדין אינו פועל, וביום ראשון בבוקר היא ביקשה מייד לבטל את ההסכם, בין החתימה לבין הבקשה היה לה אפשרות לבדוק את הזכויות של המשיב, אם אמירותיו בעניינן נכונות או שהוא הולך שולל אותה ואת בית הדין, ומצאה שבסופו של דבר יצאה תוצאה מאוד מקפחת – ולא שבית הדין לא רצה לעשות צדק, אלא שבית הדין האמין לעובדות והנתונים שהגיש המשיב, וכל המשאומתן שניהל בית הדין קמא לא היה על סמך עובדות נכונות. בית הדין קמא כתב בהחלטתו מיום כ"ז בתשרי התשפ"א (15.10.2020) שלפני החתימה רצתה המערערת לשאול ולברר מה גובה הזכויות ומה החובות, ורק אז הסכימה מאחר שהאמינה למשיב. וכך נכתב (ההדגשה אינה במקור):

במהלך המשאומתן העלתה המבקשת כי היא מעוניינת לדעת על מסת הזכויות שיש לבעלה, והלה אמר לה כי יש לו כחצי מיליון זכויות אך במקביל יש לו גם סכום ניכר של חובות, כפי שמצויין בפרוטוקול.

אין ספק שאילו האישה הייתה יודעת שנתונים אלה שקריים לא הייתה חותמת ומסכימה לתוצאות המשאומתן, מבוקש מבית הדין לבטל את הסכם הגירושין ולקבל את הערעור.

עוד טען בא כוח המערערת בדיון שהמערערת אינה מתנגדת לגירושין ומוכנה להתגרש לאלתר, ובלבד שימונה אקטואר לבדיקת איזון המשאבים של הצדדים. המערערת בטוחה שזכויות האישה המשיב הן יותר מהנטען, אולי פי שלושה, ואם המערערת טועה – יש לחייבה בהוצאות ובתשלום לאקטואר. להצעה זו התנגדו המשיב ובא כוחו, וזאת על אף שבית הדין אמר שאף אם האקטואר יעריך את זכויות המשיב בכשש מאות אלף ש"ח, כלומר מאה אלף ש"ח יותר מדברי המשיב – גם אז האישה תחויב בהוצאות. גם לזאת התנגדו המשיב ובא כוחו, כאמור, וזאת בטענה שהתנהלות כזאת פותחת פתח לבטל את כל פסקי הדין שמאשרים הסכמים, "אנשים יחתמו ויבדקו לגבי דבר אחד אם זה נכון או לא ואם לא אז ייפתחו את כל ההסכים".

לדעת בית הדין דברים אלו הם דברי תימה, ודי לחכימא.

עוד טען בא כוח המערערת ששום פרט מהחווה לא מקוים על ידי המשיב, לא תשלום מזונות ולא פירעון הלוואת המשכנתה, למעט עזיבת המשיב את הבית, כאשר כל מטרת עזיבתו את הבית היא כדי ליצור עובדה שכבר שינה את מצבו ויוכל לטעון "שינו את מצבי לרעה". באשר לטענה שגם המערערת, האישה, לא קיימה את האמור בהסכם, שהצדדים יתגרשו, ולכן האישה גם לא מקיימת, טען בא כוח המערערת שהגט היה אמור להיות בינואר 2021 ואילו את תשלום המשכנתה והמזונות, המשיב היה צריך לתת עוד הרבה קודם. לדבריו, המערערת מוכנה לקבל את גיטה אפילו היום, וזאת בתנאי שהזכויות הרכושיות של המערערת לא ייפגעו, אך המשיב לא הסכים לתנאי הזה ורק משום כך לא הוסדר הגט.

לטענת בא כוח המשיב אין מדובר "באישה מסכנה שבאה לדיון ללא עורך דין", אלא במי שהייתה מיוצגת ואף קיבלה סיוע משפטי. המשיב כלל לא הטעה את המערערת והטענה שבבסיסה ההנחה שהיא הסכימה על סמך מידע שהציג הוא היא טענה שאינה נכונה כלל. במסגרת

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הסכמות הסכימו שני הצדדים לוותר, ושניהם הסכימו לוותר על בדיקת זכויות סוציאליות, גם המשיב לא בדק את זכויות המערערת. המשאומתן וההסכם היו בבית הדין בלי בדיקה של נתונים ממשיים, "לא בדקנו נתונים לא שלו ולא שלה, שניהם מכירים אחד את השני ונשואים עשירים ואחת שנה, על סמך זה היה ההסכם, הייתה לה עורכת דין שיכלה להגיד ולייעץ לה". לדברי ב"כ המשיב זכויות הצדדים אכן הובאו בחשבון ובהסכם נעשו איזונים ראויים כאשר האישה יוצאת ובחיקה עוד מאות אלפי ש"ח יותר מהבעל. אין מדובר בפסק דין שבית הדין פסק, אלא בהסכמה של הצדדים שניתן לה תוקף של פסק דין. בית הדין קמא כתב שלא ייתכן שצד מסוים חותם על הסכם ומאשר אותו ואחר כך הולך ומקבל עצות של עורכי דין, ובאים אלה ואומרים לו "יש זכויות שאתה יכול לקבל אם יבוטל ההסכם"...

עוד הוסיף בא כוח המשיב כי ההסכם מקוים כבר הלכה למעשה: האיש, המשיב עזב את הבית כמוסכם והותיר זכות מגורים לאישה בדירה למשך ארבע שנים, המשיב לקח עליו חובות משותפים והוא נושא בהם בפועל, קיבל על עצמו את כל תשלומי המשכנתא כולל חלקה של האישה. (כאמור, לדברי המערערת ובא כוחה המשיב אינו משלם את המשכנתא על אף התחייבותו). האישה בשלב זה נהנת מהזכות שניתנה לה, הפעלת הצהרון בבית. חלק משיקולי המשיב בויתורו הרבים היו להביא שקט לילדים הסובלים לא מעט מההליכים, חידוש ההליכים יגרור את המשפחה להליכים מיותרים ולסבל מיותר.

לטענתו, לאור האמור יש לדחות את הערעור.

בא כוח המשיב העלה גם טענות רכושיות אחרות ווענה שהאישה זנתה, אך בית הדין הבהיר לבא כוח המשיב שטענות אלו יוכל לטעון ולברר בבית הדין קמא.

הכרעת הדין ונימוקה

לדעתי על בית הדין לקבל את הערעור.

בית הדין משוכנע שהאיש הטעה במכוון ולא אמר אמת לאישה ולבית הדין בעניין מסת הזכויות. אין ספק שאילו היה אומר את האמת לא הייתה המערערת חותמת על ההסכם, ואין ספק שבית הדין היה מגיע להסכם אחר בהתאם לנתונים אמיתיים שהיה מקבל. הראיה שלא אמר אמת היא התגובה להצעת בית הדין שהצדדים יתגרשו לאלתר, וימונה אקטואר, והיה וחוות דעת האקטואר תהיה כדברי האיש או קרוב לדבריו – ואפילו עד טווח של כ-100,000 ש"ח – המערערת תחויב בכל ההוצאות ואף בית הדין יטיל עליה הוצאות: המשיב ובא כוחו לא הסכימו ודחו הצעה זו, מדוע? המשיב יודע בדיוק מה היקף הזכויות ואין ספק שבדק זאת קודם הגיעו לבית הדין. ועוד, בתביעתו שהגיש בבית הדין קמא הסכים לערוך איזון משאבים וחלוקת רכוש (לדבריו יש לעשות חלוקה לא שוויונית עיין שם). ואם הנתונים שנמסרו לבית דין קמא נכונים תמוהה התנגדות המשיב ובו כוחו.

אומנם יש לטעון שהמערערת הסכימה וגם ידעה בערך מה שווי הזכויות, שהרי הם חיים יותר מעשרים שנה יחד, לכן חתמה, ומשכך אין היא יכולה לחזור. אך טענה זאת יש לדחות: המערערת המופיעה בבית הדין לדיון בתביעת הגרושין ובתביעות המשיב אינה באה ערוכה להסכם, המערערת אינה רואת חשבון או אקטואר שתוכל לחשב מה שווי זכויות המשיב, לא היו לפניה מסמכים, ומסתבר שסמכה על דבריו של המשיב, שהתברר שלא אמר אמת, והאמת אף רחוקה ממנו כרחוק מזרח ומערב.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כידוע, במקרה שבני זוג החליטו להתגרש, ערכו הסכם גירושין בעצמם או בסיוע בית הדין, וההסכם קיבל אישור ותוקף של פסק דין, ישנם פוסקים רבים הסוברים כי יכול עדיין כל אחד מהצדדים לחזור בו מההסכם או לדרוש לשנות חלקים ממנו, וזאת כל זמן שלא בוצע הגט, הואיל וההסכם נעשה רק על דעת שיסודר גט בין הצדדים וכל עוד לא סודר הגט הסכם הגירושין עדיין לא נכנס לתוקף, ויש חולקים.

בדרך כלל נכתב בהסכם גירושין "הואיל וברצון הצדדים להיפרד על ידי גט פיטורין כדת משה וישראל, הסכימו והתנו ביניהם..." הרי שקושרים את הנכתב בהסכם לביצוע הגט. ולכן בכלל הסכם גירושין יש לראות את ביצוע הגט בפועל כתנאי לקיומם של שאר הסעיפים, וכל עוד לא בוצע הגט בפועל, גם אם הצד החוזר מההסכם – רצונו גם עכשיו בגירושין אך הוא מבקש לעשות שינויים בתנאי ההסכם כדי להשיג תנאים משופרים יותר, מכל מקום לא נראה שיש מקום לחייבו לבצע את ההסכם לפני מתן הגט.

בפסיקת בתי הדין נאמרו דעות שונות במשך השנים לגבי תוקפו המשפטי וההלכתי של הסכם גירושין שבית הדין נתן לו תוקף של פסק דין לפני ביצוע הגירושין בפועל, כפי שבואר בפסק דינו של הגרא"צ שיינפלד זצ"ל, שהובא בשורת הדין (כרך ז עמוד שה), שם נסקרו פסקי הדין שהובאו בכרכי הפד"רים:

[...] שהדעה המקובלת בין דיני ישראל לדורותיהם היא שסעיפי הסכם הגירושין קשורים לביצוע הגט בפועל, ואינם ניתנים לאכיפה בטרם סדור הגט, אלא בנושאים מיוחדים, כגון מזונות הילדים והחזקתם, או בתנאים מוגדרים, כגון שההתחייבות בוצעה בפועל, או כאשר נקבע בהסכם עצמו מועד ביצועו של סעיף אף בטרם הגט ובלי קשר אליו.

אך עיין בפסקי דין רבניים חלק י (עמוד 131, פס"ד של הרכב הרבנים הגאונים הרב גורן זצ"ל. הרב שפירא זצ"ל והרב שלום מזרחי זצ"ל) שכתבו בעניין זה:

שכל עיקרו של הסכם הגירושין בא להסדיר את הענינים של בני הזוג העומד להתגרש, על אחר הגירושין, וכל עוד שהצדדים לא התגרשו לא הגיע בכלל זמן ביצוע ההתחייבות, ואין בכך התחייבות ממשית כלל לפני הגירושין. ועל כן כשמישהו מהצדדים חוזר בו מהסכמה לגירושין, אין כלל מקום לדרוש לחייבו בחיוב הכספי שבהסכם הגירושין, שהחיוב אינו בר תוקף כלל לפני הגירושין, אלא אם כן הובהר בפירוש שההתחייבות הכספית חלה מיד, או שזה מובן מאליו שההסכם הכספי תוקפו לחול מיד.

ובמקרה דיון אין ספק שההסכם היה אמור להתחיל מייד והראיה שבוטלו התיקים בבית המשפט, החלו בעניין המשכנתה, לקיחת האופנועים, משיכת הכסף מהבנק וכו'.

ועיין שם (עמוד 139) שכתבו:

אין בכך מקום לומר שמתן הגט היא עילה לעצם החיוב או שזה קביעת זמן לעצם החיוב. אין זה גם מסתבר, בדרך כלל, שסכסוך ממוני קיים שהצדדים סידרו אותו בהסדר סביר בהסכם גירושין, יתחיל להיות לא סביר עם חרטתו של אחד הצדדים מעצם הגירושין, אלא רק אם זה נראה על פני השטח שאמנם הייתה הגזמה בולטת בסעיפי ההתחייבות האלו, שאז יש מקום להניח שרק בגלל הגירושין עצמן הוא שהחליט צד אחד שכדאי להתחייב התחייבות מופרזת ולא צודקת לפי הדין. אבל כשלא ניכר שיש כאן איזה גוזמא בהתחייבות, יש לראות בהסדר שהושג כהסכם סופי ומסתבר לסכסוך בלי שיהיה תלוי בביצוע הגירושין בזמן.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ועיין עוד בפסקי דין רבניים חלק יא (פס"ד בעמוד 89, בית הדין הרבני האזורי תל אביב יפו בפני כבוד הדיינים: הרבנים ח' ג' צימבליסט, ע' אזולאי וש' דיכובסקי) – בדבר "תביעת אשה לחייב את בעלה לקיים את ההסכם שביניהם לגירושין – טענת הבעל שמסכים לגירושין אבל לא לתנאי ההסכם – האם יכולים לחזור מהסכם לגירושין ומהתנאים שבו":

מסקנות

א. זוג שעשו ביניהם הסכם גירושין, אף אם קיבלו בקניין, רשאי כל צד לחזור בו מן הגירושין, ואין הקניין מחייב אותם, שאין זה אלא קניין דברים.

ב. אם ההסכם כלל גם תנאים שבממון ובא אחד מבני הזוג לחזור בו ולהתנות תנאים אחרים, אינו רשאי. ואף רשאי לחזור מעצם הגירושין וכנ"ל, מכל מקום התנאים הכספיים שבהסכם עומדים בתוקף ויש לבצעם אף קודם הגט.

ג. במה דברים אמורים כשגם עכשיו רצונו בגט, או שחייב בגט, אבל אם עכשיו חוזר בו ומבקש שלום בית, בטלים גם התנאים הכספיים, כי יכול לומר שלא התחייב אלא במקרה של גירושין ולא במקרה של שלום בית.

ועיין שם (עמוד 92) שכתבו, וזו לשונם:

עיין בפסק דין מבית הדין בבאר שבע שבכרך ה' מעמוד ר"ז ואילך. ובמיוחד עיין מה שכתבו שם בעמ' ר"ב אות ט"ו. והנה בפסק הדין מבית הדין דבאר שבע הנ"ל העלו שבכל הסכם גירושין: אם אחד הצדדים מתחרט מן הגירושין עדיין התנאים הכספיים עומדים בתקפם, כיון שהצד השני מוכן להתגרש ולקיים את כל סעיפי ההסכם. ועיין שם שהביאו ראייה מתשובות המבי"ט (חלק ב סימן קנח) בנידון יבם שקיבל בקניין לשלם הכתובה ליבמתו ולחלוץ לה, וכתב המבי"ט דאף אם יחזור מן החליצה, מכל מקום הקניין על הכתובה עומד בתוקפו וחייב לתת לה הכתובה אף אם אינו חולץ לה. והביא המבי"ט שכן כתב הרא"ש בתשובה.

והנה תשובת הרא"ש שהביא היא לפנינו (בכלל יא סימן ו) וזה לשונו:

שאלה: ראובן מת בלא זרע, ונשארה אלמנתו זקוקה ליבם, ונפלה קטטה ביניהם עד שלבסוף נתפשר שנתנה ליבם הגדול סכום ומחל לה כל תביעות שהיו לו עליה ונסתלק מממון אחיו לגמרי ועל מנת שיחלוץ לה תוך זמן פלוני, ונשבע על זה שבועה בתורה. ושוב נתחרט ואמר שנשבע לבטל המצוה שהרי מושבע ועומד הוא ליבם, ורוצה שתתיבם לאחיו הקטן שהוא פנוי יען כי הוא נשוי.

תשובה: יראה שעל הממון אין להם עוד טענה כי נסתלק היבם הגדול ומחל לה הכל חלקו וחלקו אחיו בהרשאת אחיו, וחייב לקיים שבועה זו שנשבע לחלוץ לה. ואין זה נשבע לבטל המצוה, דבדידה תלא רחמנא אי ניחא ליה ליבם אי ניחא ליה לחלוץ, וכיון שבאותה שעה נתרצה לחלוץ זהו מצותו [וכו'] וגם כי רגלים לדבר שבשביל הממון הן עושין, החליצה היא עיקר המצוה כאן.

ונראה דאין לנו ראייה מדברי הרא"ש אלא שבמקום שחייב לחלוץ, כגון בנידונו שנשבע על כך ושבועתו קיימת כנ"ל, שבכגון זה עומד בתקפו גם קניין הממון, שהרי עשה הקניין על מנת שיחלוץ והרי הוא חייב לחלוץ.

אולם אין לנו ראייה מהרא"ש לענין מי שמתחרט מהסכם גירושין, וזכותו להתחרט, שהרי זה ברור שבעל ואישה שערכו הסכם גירושין זכאי כל אחד מהם לבוא אחר כך ולומר שנמלך בדעתו והגיע למסקנה שקשים הגירושין –

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מצד עצמם, או מצד טובת הילדים וכדומה – ורצונו בשלום בית. וכל כהאי גוונא מסתבר שיוכל לחזור בו גם מהתנאים הכספיים שבהסכם, שיוכל לטעון שעל מנת כן שלא אתגרש אלא אחזור לשלום בית – לא קיבלתי בקניין.

גם בתשובות המבי"ט שם כתב בתוך הדברים וזה לשונו:

והראו לי חברי בליקוטי תשובות שנמצא כתוב בתוכם ז"ל כתוב בתשובה: "יבם שנתן ליבמה כתובה משלם לפי שלא רצה ליבם וגם אין דעתה לינשא – לא זכתה היבמה באותם הנכסים, אפילו הקנה לה – הקניין בטעות חוזר, וחוזר היבם."

וסברא זו היא בלי טעמא ובלי ראייה. ואם היא מגברא רבה דאית ביה טעמא וסברא אני אומר שסובבת תשובה זו על יבום קודם חליצה, וזה לא רצה לייבם ולא מפני שאינו ראוי ליבום לשם שמים, אלא מפני סיבה אחרת, שהיה נשוי וכיוצא בזה, וגם היא על זה לא רצתה לינשא. ולכן אם חזר היבם ואמר שרוצה לייבם לשם שמים, או קניינו היה בטעות כי חשב שלא נאה לו לייבם לאיזו סיבה, ועתה נראה לו שנאה ליבם.

אבל בנידון דידן שמתחילה אין הייבום עולה יפה וידוע כי אינו לשם שמים, ואפילו למאן דאמר ייבום קודם, הכא חליצה קודמת, כמו שכתוב למעלה בשם הרא"ש. ואם כן מה שנטל קניין על פרעון הכתובה הוא קיים. ואם ירצה לייבם והיא אינה רוצה לתת לו שום דבר ממה שזכתה בכתובתה – הרשות בידה, והיבם – אם כוונתו לייבם לשם שמים: או ייבם במה שתרצה היא לתת לו בכתובתה, או יחלוץ לה.

מבואר שכל מה שהחליט שם המבי"ט שהקניין על הממון קיים הוא משום שמעיקר הדין יש לחייבו לחלוץ כמבואר בכל התשובה שם, שהיבם שונאה ולא ביקש לייבמה אלא כדי להנקם בה, "ובחיי אחיו גם כן היה מתקוטט עמה ומגדף אותה ומכנה אותה כינויים רעים, ואמר 'תבוא אותה זונה לביתי ואני אנקם ממנה'." ונטה שם המבי"ט שיש לכופו לחלוץ, ואחר כך כתב שעל כל פנים על הממון יש לכופו כי כבר קיבל בקניין על כך. והיינו משום שכיון שבשעת ההסכם על החליצה והממון היה חייב לחלוץ לה – ועדיין הוא חייב לחלוץ לה – שוב אינו יכול לטעון עכשיו שהיה זה קניין בטעות. מה שאין כן בנידון לקוטי תשובות, שמתחילה חשב שלא נאה לו לייבם ולא מפני שאינו ראוי לייבום, שפיר יכול לומר שעכשיו נמלך בדעתו שאמנם לו נאה לייבם, וכל הקניין שבתחילה קניין בטעות הוא.

ואף אנו נאמר בכל הסכם גירושין: כל שבא אחד הצדדים ואמר שנמלך בדעתו שמוטב לעשות שלום בית, וכל מה שהסכים תחילה לגירושין היה מתוך שיקול מוטעה, שפיר יוכל לומר שגם הקניין על הממון בטל, דקניין בטעות הוא. וכל זה דלא כמו שהעלו בפסק דין מבית דין דבאר שבע הנ"ל.

אולם נידוננו שאני, שהרי הבעל דנן גם עכשיו אינו מבקש שלום בית, ומסכים לגירושין, אלא שמבקש לשנות את תנאי הגירושין ולהוציא ממנה את הקיוסק וכנ"ל. ואם כן לא יוכל לטעון שהקניין היה בטעות, שהרי לעצם הגירושין דעתו עתה כדעתו אז, ושפיר עומד הסכם הגירושין בתקפו על כל פנים לענין הממון.

זאת ועוד: בנידוננו כיון שגם הוא אינו רוצה בשלום בית ממילא הוא חייב לגרשה, שהרי אינו יכול לעגנה ללא שלום וללא גירושין (ועיין מה שנביא להלן מדברי רבנו ירוחם). גם יש לדון אם לחייבו לגרשה בגין טענתה שאיבד את כח הגברא. וכל כהאי גוונא שחייב לגרשה פשיטא שהסכם הגירושין שריר וקיים,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכפי שהסברנו בתשובות הרא"ש הנזכרות, שכיון שחייב לחלוץ לה מחמת השבועה שנשבע, ממילא קיים הקניין על הממון. ועיין מה שכתבנו בפסק דין שנדפס בכרך ח' עמ' קע"ט ועיין תשובות רבי עקיבא איגר מכתב יד (ירושלים, תשכ"ה) סימן ק"ז דיבור המתחיל "ואני מסתפק".

ועיין בפד"ר כרך ה (עמ' 214 [בסוף פסק הדין מבית דין באר שבע שהוזכר בפסק הדין הנ"ל]), וזו לשונו:

לאחר שהאשה חתמה על הסכם גירושין בו הסכימה לקבל גט, והבעל מוכן לקיים תנאי ההסכם והאשה חוזרת בה, וכן מחלה האשה על מזונותיה ועל כתובתה מתאריך ידוע וכבר קבלה תמורת זאת כפי ההסכם, הדירה שהיא גרה בה והרהיטים שבה, מחליט בית הדין שאין לחייב את הבעל במזונות אשתו.

הרי שמסקנתם שלאחר ביצוע חלק מההסכם טרם הגירושין, אף אחד מהצדדים אינו יכול לחזור בו. אולם אם ההסכם לא בוצע כלל עוד לא התגרשו – יכול כל אחד מהם לחזור בו מההסכם.

ועיין שם (עמוד 207) שנראה לכאורה שנקטו יותר כי הגירושין הם מבחינת תנאי לקיום הסכם הממון ושעל כן אם אחד הצדדים מוכן לקיים את התנאי ולהתגרש שוב יש לדון שתנאי הממון אינם מתבטלים מחמת כן.

ועיין בתיק מבית הדין הגדול מספר 844874/2 שניתן בדעת רוב אשר דחו את הערעור. וראה מה שכתב הגאון הרב ציון אלגרבל שליט"א והגאון הרב אברהם שרמן שליט"א:

והנה במקרה הנדון בפנינו נראה מתוך הסכם הגירושין כי הדברים תלויים ועומדים ממש בגירושין שכן הותנה עליהם כי יפעלו אגב הגירושין, הן משום הלשון 'אגב גירושין', שננקטה בעניין הדירה – אף שיכולנו לדחוק כי הדברים נכתבו לשם הקלה במיסוי שמקבל המעביר אגב גירושין – אולם בעיקר מהנאמר ביחס לויתור על הכתובה שהדברים תלויים במתן הגט בפועל כמו שכתבנו, שהרי מה טעם יתחייב הבעל למהלך חד-צדדי ובלתי-חוזר מצידו להעביר חלקו בבית טרם שעניין הכתובה נסגר בצורה סופית, פשוט הוא שכל ויתורו על חלקו תלוי ועומד בויתור הכתובה שהוא מצידו תלוי מפורשות בסידור הגט בפועל.

ואם כן: אף במקרה דידן המערערת רשאית לחזור בה מההסכם. ויותר מזה יש לומר במקרה דידן: המערערת מצהירה שמוכנה להתגרש לאלתר ואינה מכחישה את האמור בהסכם, והייתה מוכנה לקיים ולקבל עליה את כל האמור בהסכם אם אמת היה דובר המשיב ולא הייתה הטעיה. אבל כל חתימתה על ההסכם הייתה משום שנתנה את האמון בדברי המשיב שהזכויות הן כחמש מאות אלף ש"ח וכנגדן יש גם חובות, אך משהתברר למערערת שהאיש שיקר לה ולבית הדין, ולדבריה זכויותיו הן פי שלושה מהצהרתו – היא מעוניינת משום כך בביטול ההסכם. דברי המערערת מקבלים חיזוק אף מבית הדין קמא, מהדיין שערך את ההסכם וכך כתב בהחלטתו (הדגשה אינה במקור):

במהלך המשאומתן העלתה המבקשת כי היא מעוניינת לדעת על מסת הזכויות שיש לבעלה והלה אמר לה כי יש לו כחצי מיליון זכויות אך במקביל יש לו גם סכום ניכר של חובות כפי שמצויין בפרוטוקול.

אין ספק שגם הפוסקים האומרים שאי אפשר לחזור מההסכם, במקרה דידן יודו ויאמרו שאכן המערערת רשאית לחזור בה מההסכם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עוד יש לומר שאפשר לבטל את ההסכם על פי סעיף 14 לחוק החוזים (ביטול חוזה על פי טעות בין בעובדה ובין בחוק, להוציא טעות שאינה אלא בכדאיות העסקה).

(א) מי שהתקשר בחוזה עקב טעות וניתן להניח שלולא הטעות לא היה מתקשר בחוזה, והצד השני ידע או היה עליו לדעת על כך – רשאי לבטל את החוזה.

(ב) מי שהתקשר בחוזה עקב טעות וניתן להניח שלולא הטעות לא היה מתקשר בחוזה, והצד השני לא ידע ולא היה עליו לדעת על כך – רשאי בית המשפט, לפי בקשת הצד שטעה, לבטל את החוזה, אם ראה שמן הצדק לעשות זאת; עשה כן, רשאי בית המשפט לחייב את הצד שטעה בפיצויים בעד הנזק שנגרם לצד השני עקב כריתת החוזה.

וכן על פי סעיף 15 לחוק החוזים:

מי שהתקשר בחוזה עקב טעות שהיא תוצאת הטעיה שהטעהו הצד השני או אחר מטעמו, רשאי לבטל את החוזה; לענין זה: "הטעיה" – לרבות אי-גילויין של עובדות אשר לפי דין, לפי נוהג או לפי הנסיבות היה על הצד השני לגלותן.

בית הדין משוכנע שאילו הייתה יודעת ההמערערת מהי מסת זכויות המשיב האמיתית כלל לא הייתה המערערת מסכימה לחתום על ההסכם. היעלה על הדעת שהאישה תותר ללא סיבה, לדבריה, על כחמש מאות אלף ש"ח לאחר ניכוי החובות? אלא: כל הסכמתה הייתה לאור דברי המשיב שהטעה אותה במתן נתונים שקריים, ואכן בית הדין משוכנע שהאישה לא ידעה כלל

בעניין זה ראה דבריה של פרופ' שלו ("פגמים בכריתת חוזה – פירוש לחוקי החוזים", המכון למחקרי חקיקה, תשמ"א, עמוד 47) שכתבה:

כדי להביא את בית המשפט לידי ביטול החוזה בגין טעות שאינה ידועה לצד השני, על הטועה לשכנע את בית המשפט כי שקלול מצב הדברים ואיזון עמדותיהם ונסיבותיהם מצדיק ביטול.

ובמקרה דנן, בית הדין רואה שקיימת עילה המצביעה על טעות או הטעיה בכריתת החוזה.

עוד יש להעיר בעניין שלא היה כלל שיהוי בהגשת התביעה, שהרי מהרגע הראשון שהמערערת ידעה על עניין הטעות והטעיית המשיב את המערערת, לדבריה, מייד הגישה בקשה לביטול ההסכם כמובא לעיל בטענות מערערת. זאת בהתאם לסעיף 20 לחוק החוזים.

ביטול החוזה יהיה בהודעת המתקשר לצד השני תוך זמן סביר לאחר שנודע לו על עילת הביטול, ובמקרה של כפייה – תוך זמן סביר לאחר שנודע לו שפסקה הכפייה.

ומשכך וודאי לא ניתן לטעון שהיה שיהוי בהגשת התביעה.

מסקנות

לאור האמור יש לקבוע:

- א. הערעור מתקבל.
- ב. בית הדין מחזיר את התיק לבית האזורי למינוי אקטואר לבדיקת ואיזון זכויות הצדדים.
- ג. כל צד רשאי להעלות את טענותיו בעניין הרכוש בפני בית דין קמא.
- ד. בית הדין ממליץ לצדדים להתגרש עוד קודם חוות דעת האקטואר.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ה. אין צו להוצאות.

ו. המזכירות תחזיר למערערת את הפיקדון.

הרב דניאל אדרי

ראיתי מה שכתב ידידי ועמיתי הגר"ד אדרי ואני מסכים למסקנת הדברים. הגר"ד אדרי בפסק דינו האריך בתיאור הדברים, ואין כאן מקום לחזור ולשנות את העובדות.

אין ספק שהרב דוד גרוזמן, דיין בית הדין האזורי נהג כפי שראוי היה שינהג, שלאחר שהתברר שפני הצדדים לגירושין, טרח עימם במשך שעות רבות כדי להגיע לפשרה והסכמות. וכפי שנפסק בחושן משפט (סימן יב סעיף ב) שעל הדיין לפתוח בפשרה תחילה, ואין צורך להעמיד את הדברים על הדין. אחרי שערך משאזומתן במשך כמה שעות, הביא את הצדדים להסכמה. ואין זה מעלה או מוריד, אם הפעיל אמצעים שונים, כולל קציבת זמן לסיום הדיון. משהסתיים המשא-ומתן הודפסו הדברים בהסכם. הצדדים חתמו עליו במעמד זה, ובית הדין נתן לו תוקף של פסק דין באותו מעמד.

מכיוון שהדברים נעשו ביום חמישי בשעות אחר הצהריים סריקת ההסכם לתיק האלקטרוני ומתן פסק הדין ואישורו בהחלטה במערכת הממוחשבת נעשתה רק ביום ראשון.

בין כך ובין כך תוקפו של ההסכם חל אחרי עריכת הקניין ואישור בית הדין, ובאישור בכתב יד סג. משנערך קניין ובית הדין אישר את ההסכם להסכם יש תוקף הלכתי וחוקי ואין צד מן הצדדים רשאי ויכול לחזור בו, כפי שכתבתי בעבר במספר פסקי דין והוכחתי מהש"ס ומהפוסקים שאין אחר הקניין ואישור בית הדין כלום, ואדם לא יכול לבטל התחייבות שנערך עליה קניין ושאושרה בבית הדין ואף אם הצדדים לא התגרשו. אומנם אף שאינו רשאי לחזור מהתחייבותו, מועד קיום ההתחייבות תלוי בפרטי הדברים, לפעמים יחול מיידית ולפעמים רק אחרי הגירושין. ולפיכך בעניין זה אינני מסכים עם הדברים שציטט הגר"ד אדרי בדבריו. וכבר הארכתי ודחיתי את הדברים בפסק דין בתיק 1263007/2, עיין שם באריכות ביאור הדברים ואין כאן מקום לחזור על הדברים שנית. משכך עם אישור ההסכם אין צד מן הצדדים יכול לחזור בו, ואפילו באותו היום.

אך במה דברים אמורים?

כשאדם חוזר בו מפני שנמלך בדעתו וחוזר מהרצון להתגרש או שרוצה לחזור מתנאי מתנאי ההסכם, מפני שההסכם מקפח אותו לדעתו או אף אם אובייקטיבית ההסכם מקפחו, שאין לאחר קניין ולא כלום. אי-כדאיות העסקה, לאחר גמירות דעת בהתחייבות, לא תהווה סיבה לביטולו. ולכן אילו הסיבה לביטול ההסכם הייתה חוסר כדאיות – דבר זה לא היה מהווה עילה לביטולו.

כשהחותר על ההסכם מודע לפרטים, להתחייבות ולתמורה, והסכים לעסקה, אך במחשבה שנייה הוא חוזר בו – לגבי זה נאמר "אין לאחר קניין כלום", ואי-כדאיות בתנאי העסקה לא יכולה להיות סיבה לביטולה, אחרי שהמתחייב גמר בדעתו והסכים, ונתהא הסיבה להסכמתו אשר תהא. וגם בזה הארכנו במקום אחר ואין כאן מקומו.

אך בענייננו: בית הדין אכן ערך משאזומתן ארוך וחשב שהוא מודע לפרטים האמיתיים ובעיקר לסכום הזכויות שצבר המשיב. על פי פרטים אלו נערך המשאזומתן מכיוון שגם המערערת חשבה שאלו הפרטים האמיתיים לגבי גובה זכויות הבעל. אומנם מה שהתברר לפנינו, כפי שהאריך הגר"ד אדרי, ובעיקר סירובו של הבעל לגלות גם עתה מה היקף הזכויות שצבר מורה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שהנ"ל הטעה את בית הדין במזיד ובכוונה. מעתה כל המשאומתן נערך במרמה ותוך כדי הטעיית האישה ובית הדין. משכך ודאי שאין כל תוקף להסכמות שהושגו על ידי הטעייה ואי־חשיפת הפרטים. והווי קניין בטעות ומקח טעות בין על פי דין ובין על פי חוק.

משכך, ההסכם והקניין שנערך הם 'קניין בטעות' ואישור ההסכם גם הוא אישור הסכם בטעות, ומשכך אין לו תוקף בין על פי דין ובין על פי חוק וכפי שכתב הגר"ד אדרי. כיוון שהקניין ומתן התוקף להסכם הם בטעות – ההסכם בטל, אחת דינו של הערעור להתקבל, ויש לפעול כפי מה שכתב הגר"ד אדרי במסקנותיו.

הרב שלמה שפירא

לאחר שקראתי את דברי עמיתי הרב הגאון הרב שלמה שפירא שליט"א, הנני מבהיר בזאת שדעתי היא שמשנערך קניין עם הצדדים על האמור בהסכם ובית הדין אישר את ההסכם ונתן תוקף של פסק דין להסכם אין צד מן הצדדים רשאי ויכול לחזור בו, למעט מקרים מסויימים כגון הטעייה, אונס וכד' לכשיזכח. ראה פסקי דין בעניין זה שבהם הארכתי – בתיק 1034051/1 ובתיק 1209165/2 ועוד. הדברים שהובאו בפסק הדין לעניין ביטול ההסכם הובאו כדי לחזק ולומר שאף לדברי הפוסקים הסוברים שאין לבטל את ההסכם במקרה דנן לאור הנסיבות אכן יסכימו שיש לבטל את ההסכם.

הרב דניאל אדרי

קראתי את שכתבו עמיתי, הגר"ד אדרי שליט"א והגר"ש שפירא שליט"א, בטוב טעם. אני מסכים למסקנה, שככל שמדובר בטעות קיצונית של האישה, וכל שכן בהטעייתו של האיש את האישה בהצגת נתונים שקריים בנוגע לזכויות הכספיות שמגיעות לה ממנו, הרי שההסכם בטל מעיקרו וככל קניין בטעות, והדברים פשוטים.

אולם מעיון בהחלטה נשואת הערעור, נראה שבה אין התייחסות לטענה זו כלל:

ההחלטה נשואת הערעור עוסקת אך ורק בשאלת הזכות של האישה לחזור בה מההסכם מאחר שלא נחתם בגמירות דעת שלמה לטענתה. בזה מקובלת עליי מסקנתו של הגר"ש שפירא, שאין לאחר קבלת קניין על הסכם ולא כלום, ומכל שכן לאחר שניתן לו תוקף פסק דין לבקשת הצדדים, וכמסקנת ההחלטה נשואת הערעור.

לדידי ברור שאם לפני בית הדין האזורי היה מונח שהאישה הוטעתה על ידי הצגת נתונים שקריים בשעת עריכת ההסכם, אף הוא היה מורה על ביטולו של ההסכם. אבל כאמור, ההחלטה נשואת הערעור אינה עוסקת בשאלה זו כלל.

בהתאם לאמור, לדעתי, יש להפנות את התיק לבית הדין האזורי כדי שימציא את הבהרתו ואת עמדתו בשתי השאלות הבאות:

א. מהי מסקנתו העובדתית באשר לטענות האישה שלפניה הוצגו בשעת עריכת ההסכם, נתונים שקריים בנוגע לזכויות הכספיות של האיש, שהובילו אותה לחתימה על ההסכם.

ככל שנושא זה לא התברר יש לקיים עליו הליך של הוכחות, טענות ומענות. לדעתי, בית הדין הנוכחי כערכאת ערעור לא יוכל להכריע בשאלות העובדתיות ללא שהתקיים לפניו הליך דיוני כתיקנו, שמטרתו, הבירור העובדתי.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב. מהי עמדתו של בית הדין האזורי באשר לתוקפו של ההסכם ככל שטענת המערערות באשר למצג השקרי הנ"ל תתברר כאמת.

הרב ציון לודאילוז

אחרי העיון בכל החומר שבתיק, הנני חוזר על האמור לעיל:

אין ספק שהגר"ד גרוזמן עשה את המוטל עליו: ערך משאומתן ארוך והביא את הצדדים להסכם, הסכם הוגן במסגרת הנתונים שהוצגו לפניו. לו היו הנתונים שעמדו בבסיס ההסכם נתונים אמיתיים, לא היה מקום לבטל את פסק הדין. וצדק הגר"ד גרוזמן בהחלטתו.

דא עקא, הטענה בסעיף 7 לבקשת האישה לבית הדין האזורי, שלא לאשר את ההסכם, מכיוון שהבעל העלים פרטים מהותיים להסכם, לא נענתה בתגובת הבעל אלא באמירה כללית שבקשתה של האישה שקרית, שעיימה הוצגו תלושי שכר של הבעל (שברור שאין בהם כדי להראות את גובה הזכויות שצבר במשך שנים רבות היכן שצבר), ושזכויות הצדדים הובאו בחשבון ונעשו איזונים. זו לדעתנו תגובה שקרית וכפי שביארנו לעיל.

מעשה מכיוון שאנחנו מתרשמים שהבעל הסתיר ומסתיר גם כיום את הזכויות שצבר, ולדעתנו זכויות אלו עולות באופן מכריע על אלה שלפי התמונה שרצה להציג, הרי שהתברר לנו שהמשאומתן נעשה במרמה תוך הטעיית בית הדין והצד שכנגד.

משכך ההסכם בטל. ולפיכך חובה על הבעל לגלות תחילה את הזכויות האמיתיות, כבסיס למשאומתן או לקבלת חוות דעת אקטוארית.

לאור האמור מכיוון שהדברים ברורים, מה בצע כי נאריך את הדרך על הצדדים ונחזירם לבית הדין האזורי כדי שיביע את דעתו, כשברור לנו שבנסיבות העניין וכפי שהוצג לפנינו אף בית הדין האזורי יבטל את ההסכם?

לאור האמור יש לקבוע כאמור במסקנת דבריו של הגר"ד אדרי.

הרב שלמה שפירא

מסקנות והוראות

המסקנות העולות מכל האמור:

- א. הערעור מתקבל.
  - ב. בית הדין מחזיר את התיק לבית הדין האזורי למינוי אקטואר לבדיקת ואיזון זכויות הצדדים.
  - ג. כל צד רשאי להעלות את טענותיו בעניין הרכוש בפני בית דין קמא.
  - ד. אין צו להוצאות.
  - ה. המזכירות תחזיר למערערת את הפיקדון.
- פסק הדין ניתן לפרסום לאחר השמטת פרטים מזהים.
ניתן ביום כ"ו בניסן התשפ"א (8.4.2021).

הרב דניאל אדרי

הרב ציון לודאילוז

הרב שלמה שפירא

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה